

MATERIALLARNI BUXGALTERIYADA HISOBGA OLISH

Ibrohimjonov Muhammadibrohimjon

Andijon mashinasozlik instituti

Buxgalteriya hisobi va auditi yoʻnalishi 4-kurs talabasi

Hammuallif

Xolmuminov Diyorbek

"MEI" Milliy tadqiqot universiteti federal

davlat byudjeti oliy ta'lim

muassasasining Toshkent shahridagi filiali

Menejment yoʻnalishi 4-kurs talabasi

***Annotatsiya.** Ushbu maqola materiallarni buxgalteriyada hisobga olish jarayonini batafsil tahlil qiladi. Materiallar har qanday tashkilotning asosiy resurslari boʻlib, ularning toʻgʻri hisobga olinishi va boshqarilishi moliyaviy barqarorlikni taʼminlashda muhim ahamiyatga ega. Maqolada materiallarning turlari, klassifikatsiyasi, xarajatlarni hisobga olish usullari, shuningdek, zamonaviy texnologiyalar va dasturiy taʼminotlardan foydalanishning ahamiyati koʻrib chiqiladi. Materiallar hisobini yuritishda FIFO, LIFO va oʻrtacha narx usuli kabi asosiy usullar taʼriflanadi. Ushbu usullar har bir tashkilotning oʻziga xos shartlariga mos ravishda tanlanishi kerakligi taʼkidlanadi. Shuningdek, maqolada materiallarni hisobga olishda yuzaga keladigan muammolar va ularni bartaraf etish choralari eʼtibor qaratiladi.*

***Kalit soʻzlar:** nomenklatura, tannarx, inflyatsiya, integratsiya, bulutli texnologiyalar, mobil ilovalar, avtomatlashtirish.*

Kirish. Buxgalteriya hisobi — bu tashkilotning moliyaviy faoliyatini rejalashtirish, nazorat qilish va tahlil qilish jarayonidir. Buxgalteriyada materiallar hisobga olish jarayoni muhim ahamiyatga ega, chunki materiallar har qanday ishlab chiqarish jarayonining asosi hisoblanadi. Materiallar deb - ishlab chiqarish jarayonida toʻla isteʼmol qilinib oʻzining dastlabki koʻrinishini yoʻqotib, oʻz qiymatini toʻla ravishda mahsulot qiymatiga oʻtkazadigan mehnat buyumlariga aytiladi. Materiallar hisobini toʻgʻri tashkil qilish uchun

korxonada narx - nomenklaturasi ish lab chiqiladi. Nomenklatura - bu korxonada foydalaniladigan materiallar, yarim tayyor mahsulotlar, ehtiyot qismlar, yoqilg'i va boshqa material qiymatliklarning tizimiga keltirilgan nomlarining ro'yxati [1]. Buxgalteriya hisobining axborotlari materiallaridan ratsional foydalanish, xarajat normalarini kamaytirish, materiallarni oqilona saqlash va ularning butligini ta'minlash yo'li bilan mahsulot tannarxini kamaytirishga undashi kerak. Bu sohada buxgalteriya hisobining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Material harakati bilan bog'liq bo'lgan hujjatlarni o'z vaqtida rasmiylashtirish.
2. Materiallarning omborda to'g'ri saqlanishi ustidan nazorat qilish.
3. Materiallarning ishlab chiqarishda sarflanishi ustidan nazorat qilish.
4. Mahsulot tannarxini hisoblashda sarflangan materiallarni kalkulyatsiya obyektlari o'rtasida to'g'ri taqsimlash.

Materiallar - xom-ashyoga ta'sir etish uchun qo'llaniladigan va mahsulotga ma'lum iste'mol xususiyatini berishda foydalaniladigan vositalardir [2]. Ular ishlab chiqarilayotgan mahsulotning asosini tashkil etadi. Masalan, gazlama, charm, metal va hokazolar. Materiallar - bu ishlab chiqarish jarayonida ishlatiladigan resurslardir. Ular turli turlarga bo'linadi:

Asosiy materiallar - bu materiallar ishlab chiqarish jarayonida bevosita foydalaniladi va tayyor mahsulotning asosiy qismlarini tashkil etadi. Masalan, avtomobil ishlab chiqarishda metall, plastmassa va boshqa xom ashyo asosiy materiallar hisoblanadi.

Yordamchi materiallar - bu materiallar asosiy mahsulotni ishlab chiqarishda yordam beradi, lekin bevosita mahsulotning bir qismi bo'lmaydi. Masalan, bo'yoqlar, smola, yog'lar va boshqa kimyoviy moddalar yordamchi materiallarga misol bo'lishi mumkin.

Yarim tayyor mahsulotlar - bu materiallar ishlab chiqarish jarayonida ishlatilishi mumkin bo'lgan, lekin hali tayyor mahsulotga aylantirilmagan materiallardir. Masalan, tayyorlangan metall qismlar yoki yig'ilgan elektron komponentlar yarim tayyor mahsulotlarga kiradi.

Qayta ishlanadigan materiallar - ishlab chiqarish jarayonida qayta ishlanadigan yoki qayta ishlashga mo'ljallangan materiallar [3]. Masalan, qog'oz, plastmassa va metall qayta ishlanadigan materiallarga misol bo'ladi.

Omborda saqlanadigan materiallar - tashkilotning omborida saqlanadigan va kelajakda foydalanish uchun mo'ljallangan materiallar [4]. Bu materiallar ishlab chiqarish jarayonida ehtiyojga qarab iste'mol qilinadi.

Materiallarni buxgalteriya hisobida to'g'ri baholash muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. Ishlab chiqarish zaxiralarini baholash "Tovarmoddiy zaxiralar" nomli 4-son BHMA ga asoslangan bo'lishi lozim. Ushbu standartga muvofiq materiallar eng kam bahoda, ya'ni tannarxi bo'yicha yoki sof sotish qiymatida hisobga olinishi lozim. Chunki buxgalteriya hisobining ehtiyotkorlik tamoyilini aks ettirishning biri ho'lib past baholash qoidasi hisoblanadi: tannarx bo'yicha yoki sotishning sof qiymati. «Tovar-moddiy zaxiralar» nomli 4-son BHMA ga asosan, tovar moddiy zaxiralarning tannarxi barcha sotib olish xarajatlarini va tovarmoddiy zaxiralarni manzilga yetkazib berish hamda tegishli holatga keltirish bilan bog'liq bo'lgan transport-tayyorlov xarajatlarini o'z ichiga oladi. Ishlab chiqarish xarajatlariga hisobdan chiqariladigan materiallarning haqiqiy tannarxini aniqlash, ularni baholashning quyidagi usullarini qo'llash orqali amalga oshirish mumkin:

1. O'rtacha tannarx bo'yicha yoki AVECO usuli.
2. O'rtacha chamalangan baholar bo'yicha, birinchi tushum - birinchi xarajat, FIFO usuli.
3. O'rtacha chamalangan baholar bo'yicha, oxirgi tushum - oxirgi xarajat, LIFO usuli.

Materiallarni hisobga olishda bir nechta asosiy usullar mavjud:

FIFO (birinchi kiritilgan – birinchi chiqarilgan) - bu usulda birinchi kiritilgan materiallar birinchi navbatda iste'mol qilinadi. FIFO usuli narxlarning o'zgarishini hisobga olishda qulaydir, chunki u narxlarning oshishi yoki pasayishini aks ettiradi.

LIFO (oxirgi kiritilgan – birinchi chiqarilgan) - ushbu usulda oxirgi kiritilgan materiallar birinchi navbatda iste'mol qilinadi. LIFO usuli inflyatsiya sharoitida foydali bo'lishi mumkin, chunki u xarajatlarni kamaytirishga yordam beradi.

О'rtacha narx usuli - bu usulda barcha xarid qilingan materiallarning o'rtacha narxi hisoblanadi va shu narx asosida xarajatlar belgilanishi amalga oshiriladi. Ushbu usul narxlarning o'zgarishi ta'sirini kamaytirishga yordam beradi.

To'g'ridan-to'g'ri xarajatlarni hisoblash - bu usulda har bir mahsulot uchun to'g'ridan-to'g'ri xarajatlarni hisoblash amalga oshiriladi. Ushbu usul orqali har bir mahsulotning haqiqiy xarajatlari aniqlanadi.

Standart xarajatlarni hisoblash - bu usulda har bir mahsulot uchun standart xarajatlar belgilanishi va ushbu standartlarga muvofiq xarajatlarni nazorat qilish amalga oshiriladi. Bu usul yordamida tashkilot o'z xarajatlarini nazorat qilish va optimallashtirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Zamonaviy texnologiyalar va dasturiy ta'minotlardan foydalanish. Zamonaviy texnologiyalar va dasturiy ta'minotlardan foydalanish materiallarni hisobga olish jarayonini sezilarli darajada samarali qiladi [5]:

Avtomatlashtirish - materiallarni hisobga olish jarayonini avtomatlashtirish orqali xatolar kamayadi va ish vaqtini tejash mumkin. Avtomatlashtirilgan tizimlar yordamida ma'lumotlarni kiritish, saqlash va tahlil qilish jarayonlari ancha tezlashadi.

Ma'lumotlarni tahlil qilish - zamonaviy dasturiy ta'minot yordamida materiallar haqidagi ma'lumotlarni tez va oson tahlil qilish mumkin, bu esa qaror qabul qilish jarayonini yaxshilaydi. Ma'lumotlarni tahlil qilish orqali tashkilot o'z resurslarini yanada samarali boshqarishi mumkin.

Real vaqt rejimida monitoring - materiallarning mavjudligi va iste'moli haqida real vaqt rejimida ma'lumot olish imkoniyati tashkilotlarga tezkor qarorlar qabul qilishga yordam beradi. Bu orqali ishlab chiqarish jarayonlari samaradorligini oshirish mumkin.

Integratsiya - buxgalteriya, ishlab chiqarish va ombor boshqaruvi tizimlari o'rtasida integratsiya orqali ma'lumotlarning uzluksiz oqimi ta'minlanadi. Bu esa tashkilotning umumiy samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Bulutli texnologiyalar - bulutli texnologiyalar yordamida ma'lumotlarni saqlash va ularga kirishni yanada qulaylashtirish mumkin. Tashkilotlar ma'lumotlarini har qanday joydan va har qanday qurilmadan olish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Mobil ilovalar - mobil ilovalar yordamida xodimlar doimiy ravishda o'z ish faoliyatini nazorat qilishlari mumkin. Bu esa ish jarayonlarini yanada samarali boshqarishga yordam beradi.

Xulosa. Materiallarni buxgalteriyada hisobga olish jarayoni tashkilotning moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ularning to'g'ri klassifikatsiyasi, xarajatlarni hisobga olish usullari va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali tashkilotlar o'z faoliyatlarini samarali ravishda boshqarishi mumkin. Bu esa raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi. Buxgalteriyada materiallarni hisobga olish jarayoni nafaqat moliya nazorati balki ishlab chiqarish samaradorligini oshirish uchun ham muhimdir. Tashkilotlarning muvaffaqiyati ko'p jihatdan ularning resurslarini qanday boshqarishiga bog'liqdir. Shu sababli, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va samarali hisob-kitob usullarini qo'llash orqali tashkilotlar o'z faoliyatlarini yanada yaxshilashlari mumkin. Umuman olganda, buxgalteriyada materiallarning to'g'ri hisobga olinishi tashkilotning moliyaviy barqarorligi, raqobatbardoshligi va uzoq muddatli muvaffaqiyatini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Tashkilotlar o'z faoliyatlarini samarali boshqarish uchun zarur bo'lgan barcha vositalarni qo'llashlari lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. U. I. Inoyatov, S. D. Yusupova, F. R. Salimbekova "Buxgalteriya hisobi": Kasb-hunar kollejlari uchun o'quv qo'llanma// "SHARQ" nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati Toshkent – 2011 290-b.
2. Abduvaxidov F.T., Qo'ziyev I.N., Dadabayev Sh.X. "Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit" Darslik// "TDIU" nashri – 2019, 406-b.
3. Buxgalteriya hisobi: Darslik / A.A. Karimov, J.E. Kurbanbayev, S.A. Jumanazarov; - T.: "Iqtisod-Moliya", 2019. 624 b.
4. Xolbekov R.O. Buxgalteriya hisobi nazariyasi. Darslik. - T.: Cho'lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2011.
5. Ortikov X.A. va bosh Buxgalteriya hisobi bo'yicha uslubiy qo'llanmalar to'plami. T.: "NORMA", 2010 y.